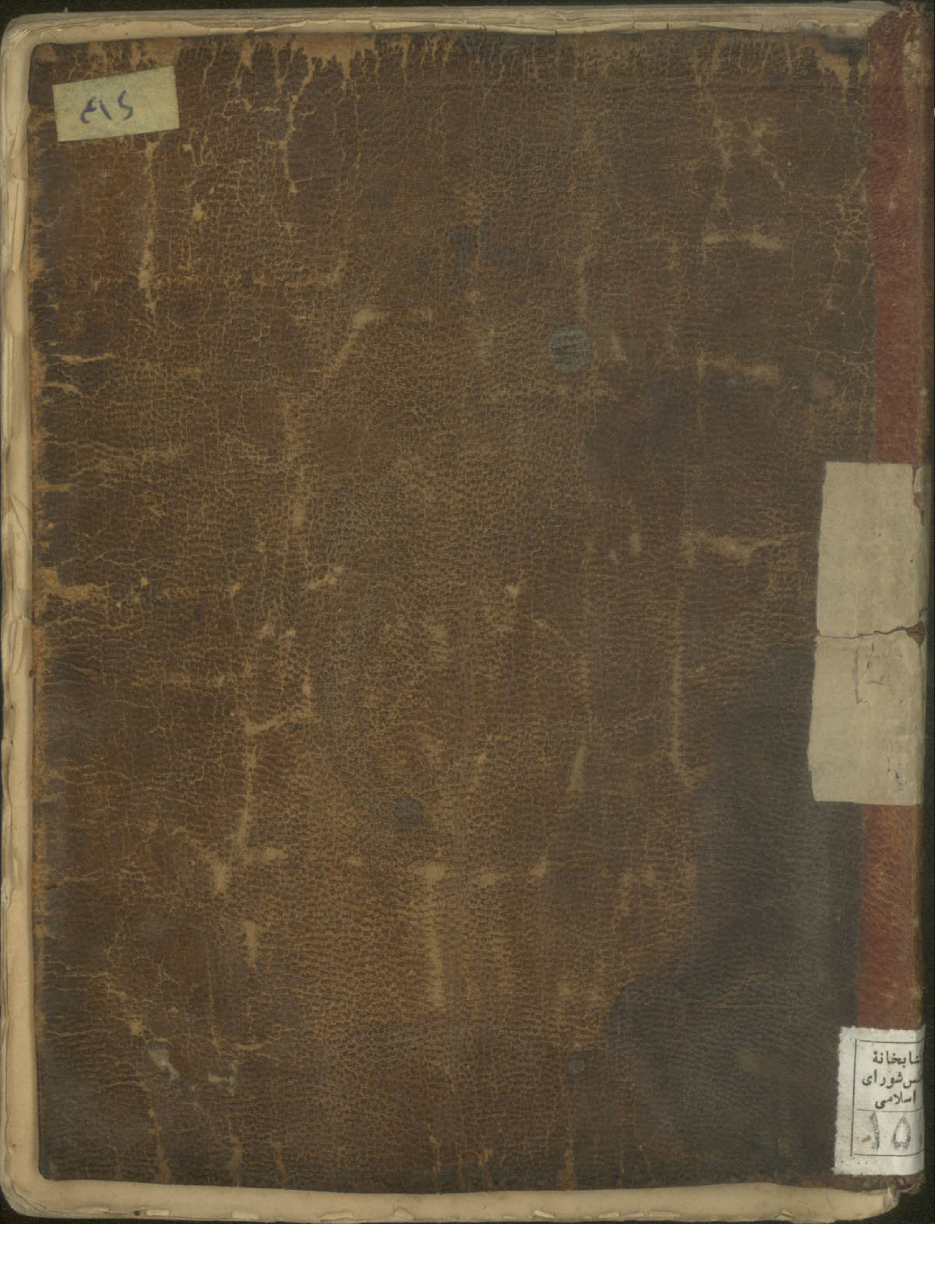

٤١٦
تابخانة
لس شوراى
اسلامى

کتابخانهٔ مجلس شورای اسلامی
کتاب
مؤلف
مترجم
شمارهٔ قفسه
جمهوری اسلامی ایران
شمارهٔ ثبت کتاب
91282

بسم الله الرحمن الرحیم

باب اول این قطعهٔ ذو نطقین کفته اند

ذو نطقین

اجنحه بال طیور و بال حال و حال خاک
شام خال خال ابر و ذاک آن و آن زمان
شعر بیت و بیت خانه روح جان و جان نار
نحن ما ما آب و نون ماهی ماهی چیست آن
غم نادانی و نادانی ندا کردو هرا
احمر قانیست آل و آل خویشان و کسان
جرد و رمان نار نار آتش شجر دار است دار
خانه و رایت علم دان و علم نام و نشان

مصر شهر

مصر شهر و شهر ماه ماه آب و خوف سهم
سهم تیر و منفخه دم دم بود خون روان
سبعه هفت و هفت بست و جارحه تیغ آب روان
دست صدر و صدر سینه سلت جو جو چندان
نفع سود و سود سرداران بمی کی چه داغ
کرم دان معنی دود و دود معنی دخان
لهو بازی بازی باز صد و باب در
در نکوئی غنیمت خیر و شر بیکران
برد و فاقع سرد و زرد و سرد و زرد آمده
مشتری را خانه قوس و قوس را معنی کمان
معز بز بز هات انف رام رام آهو بچه
ضان میش میش مرج شیر میشان بزان
غرس سور سور بار مالح مملوح شور
شور فتنه فتنه تشویش و کشش با امتحان

جوب رزم و رزم لاغز دان نقیض رزم بزم
بزم عض و شیر دو شیدن با انکشت میان
حبه ذره ذره مو رو لحیه ریش ریش پر
هدبه ریشه ریشه یکتا پرن بال مرغکان
فاحشه قحبه و قحبه کبک نر خوان ظلم جور
جور عود و مات مرد و مرد جمع امر دان
مرد مرد و مرد تن طیب و معان نجا یست جای
لوغ دان و ساحه صحن و صحن صلح مردمان
فیح ریم و ریم آهو فعل کرد کرد طرد
عورک رک بستن جرم کنه بی بیکران
بلد شهر و شهر تشهیر است مغرب شلم شام
راست از قدس دمشق است و حلب تا نهروان
لیس نی نی خام حتی تا و تا این زنچو ته
حنین کین کین وصله از کوشت در فرج زنان

سفل

سفل زیر و زیر چه پنبه مراره زهره است
زهره تا بیکی و خوبی و سپیدی عیان
نحل زنبور عسل زنبور سک دان بدر مه
مه مکو سجل دلو و دلو برجی در اسمان
معنی قثا خیار است و خیار خیر خوب
طاس حرف طی طی قطع طریق و جنبیدان
مصرع ثانی من حیث المعنی فارسیست و من حیث اللفظ
ستم اسم و سرج و تحت و لبس صرم
زهره و بزه زین و شیب و نی جرم
زهره و بزه زین و شیب و نی جرم
ورد جامه زیب و کوه خام و کرم
هر مصرعی از دو مصرع این قطعهٔ قلب مصرع
دیکر است و الف لنشر مرتب و بدون انهم مدون
لعب و برد و لحن و حبن خلق و عرف

لهو و سر ما فهم دانائی بوی

فزع و قلق و ریح و نخل درب و بعل
شاخ و بانک سود مور و راه و شوی

هو و قمح و حمل و جزم سیح و طبع
هرزه ریاست و بار و پیشک و سود او خوی

غبط و عیب و مزج لج و حمق و وجه
کذب و عار و خلط و دیدن کوک و روی

رهن دمع و ثور و قوم و حلم و جوف
بند و اشک و گاو و جمع و خواب توی

فج و ملح و موق و روت و عمد و فرقه
فرقه شوری کول سرجین قصد و جوی

ترجمه مصرعی مقلوب المستویات و نثر بر نهج ملا کور

فکر یوم و قبل و تحت و اید و صحب
رای روز و پیش و شیب و روز و یار

سرحار

سر و حار و بعد و وادی موت و سهل
راز و کرم و دود رود و مرک زار

نحذ صید کش و حرب و ضغن و حرو
ران نیک و کنج و جنک کین و نار

عون و حمر و لجیه لیث دب و شجر
راد و سرخ و ریش شیر و خرس و دار

انقد طین و قدر و مکر و قصر دایم

رام و خاک و دیگ و کید و کاخ و مار

قلب معانی معانیست

خبز و کفک و ثور بکم و دا و سفل
نان کاک و کشک و کنک و در بود رد

عرش و عدل و عرف وام و بول و طحل
تحت و داد و پوب و مام و شاش و نزد

تمام مصراع عربیه این قطعه مقلوب المستویات و الفشر بر غلط مسطور است

پیح و قطن خبط و رحب و غضب و حرب
عقد و پنبه سهو و وسعت قطع و جنک

حنب و کرب و منح و غبن و فیض و نوص
بهلو و غم جز نیان و جود و رنک

سرج و حلق و لجب و نسب و صرح و سنج
زین و نا و بانک و لعق و قصر و سنک

جنس حرص و تبسل و بجل و قزلح جرس
نوع میل و قوم و بس زردی و رنک

صوب و ضیف و تیغ و ضم و برک و بیخ
راه و مهمان ضوء جرم و سینه تنک

بوح و بضع و بجر و طبخ و نطق و عیب
صعب و بیان یم و بختن کمت تنک

این قطعه دو بحر است

غالیه

غالیه بوی خوش و عالی کران
مضطبه میخانه و خمخانه و دن

حالیه دو شنده و ناقه شتر
خائفه ترسنده و ساعی دوان

دجله شط و شاطی و ساحل کران
جاریه چه کشتی و جاری روان

میسره دست چپ صف پیشگاه
معرکه لشکرگه و ظاهر عیان

مسئله ره مسئله جای سوال
منقصه عیب آمد و سمه نشان

معفرت آمرزش رحم خدای
معرفت آگاهی و عالم جهان

او شک آن یفعل نزدیک نا
زود آنکه کند نیدان

مرتبه جا مالح مملوح شور
طافه نو محطفی آمد نهان
شارقه رخشنده و شمس افتاب
هائمه حیران مظنه گمان

این قطعه در مثلثات است

کم غلاف آستین کم چند کم
سحر طب مسحور طب و طب طبیب
عاسب دستار سِب دشنام سب
حله پوشش حله خو حله علف
خل سرکه خل و خل یار و حبیب
زعم و زعم و زعم کفتن خطبه کار
خطبه خاهش خطبه کفتار خطیب
قطب میل اسیای کوکبی
کو بود با فرقدان دایم قریب

هست قطب و قطب هم مانند قطب
در لغت امثال این نبود عجیب
خواب حلم و برد باری حلم و حلم
جمله آن هست لبتان ای لبیب

این قطعه مقطوع الالف است

رمح حربه نیزه بیضه خود منطوقه کمر
حب برید نجیبه زنبیل حرمین کرب
نبل و سیف و جنه تیر و شمشیر و سپر
جلب جزب فی شیر دوشیدن حلیب و هم حلب
کر بز مرد فریبنده خب قصه سیر
دزد خلب و بزده دل خلب و غم وهم و خاکرب
شیب تحت و سفل و علو و فوق هر دو جه زبر
صفر روی زیب و زینت قصه نقره ذهب زر
سکه کوی کوه رو زن رهگذر یعنی ممر

تند خو زعرور و سب معجر بود خویشی نسب
فت ریزه قت سخن حسینخ حدیث سب سمر
حم پدر زن حلیله بعل شوی زن عرب
طبخ پختن خربزه بطیخ و جمع دُر دُرر
صبر خرمن شصب سختی وجع صدع رب

این قطعه مشجع است

بری مالی شوا بریان لکن لالی بهری عریان
تهی خالی جنین پنهان کران عالی رخیص ارزان
صبی ظاهر کسا جامه قوی قادر صحف نامه
بهی با مهر قلم خامه جلی ظاهر خفی پنهان
عرج لنکی عمی کوری بکم کنکی بطر دوری
سنه تنکی عنف دوری بله دنکی غبی نادان
غنا قوت و کالانه عنا شدت کتف شانه
فرج بهجت بود لانه سنار فعت جراب انبان

دوادار و حصین ون ندان ربض بارو رحاد ندان
اقط پینو علاوة سندان تثق بدخو مبق کمان
این قطعه را الف لازمست

کار فرماینده آمر امر کار
پاسبان حارس امین دان استوار
افتتاح اغاز و اخر انتها
عاهه آفت سام ابرص سو سمار
ارس ناوان ارب حاجت عام سال
الحنا صاحب خداوند ست یار
ام مادر اخ برادر بال حال
ذاك آن احاس آلو همسایه جار
التو اسباب را میدان متاع
دار خانه جا مکان رمان انار

این قطعه تجنیس تام است

یوم نوم و ثوم روز و خواب سیر

قبل و فیل و فیل بیش و پیل و شاه

مسك و مسك و مسك و مشك سنك نجل

بذر و نذر و بذر تخم و عهد و ماه

خلق و خُلق و خلق و صوت و خو اعز یاران

تیر و تیر و بیر و نقد و کوه چاه

روح و دوح و زوج باد و جان شوی

شرع سرع شرع رود و رود راه

ظهر و طهر و ظهر پشتی پاك و لیشت

بیی و تیی و نبی میان انجیر کاه

میان معانی مصاریع اول و ثانیه تجنیس است

فوم و شیخ و رجل و سیر و پیر و پای

سید و سهم و فوق شیر و تیر و نای

حوب و عین و اکره جنك و حسم کوی

ضبح و غیظ و سکه جنك و خشم و کوی

صحب و صقر و قطف یار و باز و بار

حبل و غنج و حوت تار و ناز و نار

غبن و ملح و بز و میغ و شور و چاه

حجب و حصن و رتبه منع و سور و جاه

نهر و عظ ضنك و جوی و پند و تنك

طبع و عقد و بیخ خوی و بند و بنك

این قطعه در الفاظ مشترکست

زنجبیل دنبه موم و انکبین آمده

جوهر و فیروزه و یاقوت و صدف کتاب

سفره و کرباس و طشت و طاس پس درزی و دیر

عنبر و اشنان و صابون و جام طنبور و رباب

صبر و ضمغ و مرهم و کاغذ دوات و پس قلم

کاس دکان شوربا است و هریسه با کباب

تخت و تابوت و جنازه و چهاره کیمیا

سیمیا ایوان رواق شحنه و شاه و رکاب

یاسمین لوز بینه حلوا نسترن دیوان و غل

حقه سله سختیان کافور و ریوند و سداب

این قطعه غیر منقوطه است

ملك و مال و احوال و حول و سال

سکه کوه راه رو راکو مهر

مرك سام و سال عام و سول کام

حرس ماکرم کرما حار و حرو

دهر دور و راه مور و کور کود

سرو عرعر صرح مرمر لوا کر

عصر عهد و سرد درهم آمده

درد دا دارو دوا و راس سر

عدل و داد حاکم امر و سلم صلح

کوه سد اساس اصل کوهر در

این قطعه در رقطا است

مخرقه بستان و باغ و جرجه جوی

ایدقوت و صقر باز و خلق خوی

کیك چه برغوث جرجر باقلی

اضحیه قربان اجل باشد بلی

افك بهتان عضل نهی و شه حجم

رزق ارزق رجل پای و بوچه شم

این قطعه در خیفا است

ذئب کرك و ظبی آهو ثقب راه

فج ره ضب سوسمار و تبن کاه

تیغ سم بخشش عطا و بخش سهم

بخت لوح و خبی مهملجین وهم

شفق کم شین عکس زین کره شقی

سمج بخشش کول فش اورع تقی

باب دویم در الفاظ مشترکه که در لغت عرب جلّ ثنت وبقدر وسع وا للامکان وکنجایش نظم نظم اکثر معانی ابراد رفته وان ن دوازده قطعهٔ است قطعه اوّل

روح جان ورحمت وقران جبریل وملك

دین قضاو طاعت وپادشاه وشاهی وشمار

حزکریم الخلق وکفتر بچه وآهو بچهٔ

جبهه پیشانی وخواری مهتر است وخیال

قمر داغ وغل بند وغایت وتقدیر کوشك

جهجفر وجاه آب پاره انرون کار

آل خویشان وسراب واهل وتصغیرش اهیل

ثور کشك و ابله وکاو نر وتیع غبار

جرس صوت وساعتی از شب میان شب عمل

حول ماشیکو وخاك وکروه اختیار

خال خط پشت اسب ومرغ وولای تر آب

مجر ماوی نمود وخویشی وعقل وکناد

کید او انکلاغ وقی ومکر وجنك وحیض

صقر باز وشیر ترش وابهای شورزار

عبط کذب وغیبت دوری مرك کوسفند

فی مال کافران وسایهٔ نصف النهار

عین چشم وچشمهٔ باران ومال نقد زر

عیب در میزان وجاسوس ونزه چیزی خیار

خل رهی دررپك وخمر وطایر بی بال وپر

خال ابر وکا هلی وپادشاه کامکار

طهل درزدو آب ببیار وسخن چینی وکرك

ضب کین ودشمنی دردکوش وسو سمار

دکوه فرج ومرغ واصلاح وکشتی صغیر

کلب میخ دسته شمشیر ودارحاردار

قطعه الاربعه فی المشترك

بیضهٔ تخم مرغ ودرغنی مثقوب وحرم

مغز شاخست میان خانهٔ وخود وورم

خاك کبر وفخر وابر واشتر توك کرم

رایت کوه طراز جامه وهمتا علم

بیت خواب وخفته حداد ونوعی از سیر

خلق دهر وحلق شعر وراحت وشعر وبر

لیل تاریکی ولیل وکفت کوی اوسمر

جازم در سپر واسب تازی سرکش صم

سید کرك وشیر وشدت هجم حلب وهدم قوم

سکه کوی وجا نها وهم کبیر وسب ولوم

امتحان جامهٔ ومرك وکساد وسوق نوم

ساق قمری نروان زیر زانو تا قدم

ذول وعجب منکر ومرد شجاع وفرج زن

هست راحق هالك ومعز رفیق وبد سخن

من وقطع ومنت وحداد وجمع او منن

قامت ودین ومعلّم امت وجمعش امم

نور سنك وحنك صدر وزائر وزوارها

عیر خرکور بیانی که باشد بی کیاه

هست شاهد حاضر ومحبوب بی ستر وکواه

بی نیکوئی وآوردن سوی صحرا غنم

همس کردو وطی پنهان نهر نجی ومنع وجوی

رمش حلم ودزد وزردی سلق طبع ومرغ وخوی

بوك پیچ وفربهی وبعل نام لات وشوی

اب وثمر یابس وسلطان عرب صد عجم

ایضا فی المشترك

ظهر یار ان خیار مردمان

فوق فرج مراه وحد زبان
دهر کول وروغن وباران خود
امر شرع وملت ودهر وزمان
عقد ورشه وبند شتر
سنك عصار وخرما ده اتان
ملح شیر وشوری ودپیوعك
عرض پای کوه جیش بیکران
فرض قطع وبخشش وتمر وسیر
خلف بست وصدق وجمعی مردمان
حلق نام شوم واوازو تراش
مار اسود آب وخرما اسودان
قن خلق عبد وحداد وصیف
بحر آبی شور واسبی بس روان

ایضاً فی المشترك

نجب باران

نجب باران ضعیف ورفتن جست وکیف
مستراح وپرده وجای شترها وسیر
قابو ان شیری کرکرد جمع درپیتانها
غالب بر غیر دیکر استخوان اصل سر
فرج جمع فرجو لخواج اب از قعر چاه
خل طعام وشیر دیکو طایر بی بال وپر
جنب نزدیکی وپهلو وجنبیت داشتن
دق صل بیماری مشهور وجاه شلس
معنی قسطاط جمع مجد وشهر عظیم
فضل وعد لوقه روکان سمت معی خط
زهو حرز وکبر وورد وجامه سرخ ودروغ
قفو بانك مرغ وایثار وتتبع بواش
کبه سختی زمستان درخت مردمان
عفو قطع صوف وعرحمکر دکاد داد کر

ایضاً فیها

هدم بار انها وتخریب بنا
هجر نصف روز مرك وسال وتمام
عقل بند وعقل انسان ودیه
سهم بخش وتیر وجمع او سهام
ندن ندن پنبه واکل کثیر
مصر شهر ومکره وتیری کهاره
بجم جوع وفربهی وضعف وجهد
دوب حسن وخلق وکولی تمام
نقش آب خون کبر وچشم زخم
شاو روش غایة وسبق نمام
انهای شور وسر نیزه ملاح
عس قضیب مرد ملان اقداح ضخام
وقف سندان وسوار وعاج باد
نبل نقل وراندن سخت وسهام

معانی

ایضاً فی المشترك

معانی حفد هست سرکه باران
دکرنبیره اختان وخادمان وکیاه
نهب ذروه مخ بیض وتحیر انصار
خفیف مایل ازخبر کردن کوتاه
برق فساد سقاق تحیر وجیفه
کنار آنچه نباشد درو خت کیاه
جماع دیك بزرك نکاح منها
جری دلیر وقوی رسول هادی راه
حماره ماده خر است وجماره طنبور
بوید استی بیك است ومیل در سر راه
سوال کرسنه ولاغری معلچهره
فنای آب که در برکه است ودرین چاه
ثنیه استر وکاو دوساله وعقبه

افرع کل و تیغ و مار با مال
ام مادر و اصل جملهٔ اشیا
حج خدمت و زفتن بکعبه
حی زنده و فوج و جمعش احیا
خل سرکه و جامه که پوشید
رستاق و ملا و شمس ضیا
دن منزلخم و دون هر چیز
لجه زر و چشم و جوف دریا
رحت کف دست جای هموار
حب عاشق و سیّار و شیدا
موق احمق و مو روکوشه چشم
لی باطل و قتل و عطف و اخفا
سن کاومس و سال و دندان
استار ترازو سپرها ها

عصفور کتاب و جوع و کنجشك
صلعا شب کرم و صعب صحرا
زنبور مسك و لئیم و بدخو
شارب فهم و مروت و سقا
فلاح مکاری و مزارع
دیك دره کوه و هما
نون حوت و دوات و حرف معلوم
جن دیو و فرشتها و تنها

فی المشترکه ایضا

بدیع امر معروف رزق جدید
علم رایت کوه و نام و نشان
دجی ظلمت و دمکه بیجهن
حوامل پی دست و اپستان
عرض اشتیاق و مراد و ملال

سواد شب و استانهٔ جنان
سفا عیبت و کور و خاك و سفه
هج جنبش و خفت دشمنان
صیاصی حصول و قرون حصول
صدا صوت و پوسیده استخوان

کذا فی المشترکه

نصیف خادم و انصاف و نیمها و خمار
نقیب پیش رو قوم و معد نو فرمار
کفا مجوجه و تاریکی و شب روشن
دماغ اسپ علامت ز سنك در کهسار
مسیح عیسی و ممسوح و درهم ساده
یمین منزلت خوب و عهد ضد یسار
مصا میت و ماتم رسیده و مجنون
هلال ماه نو و آسیا و مار و غبار

عتیق بیه و کرم و قدیم و بوسیده
غلام جونکه در اید بره احرار
عجوزه پیره زن و کاو سیر و بوسه و می
حری کو زبان کار و جانب انهار
قطیع پاره و قیچی آهن و مانند
دکو کسی که نماید سواری بسیار
عرب حیا و درشتی دست و آب و کیم
بیاض ضد سواد و سپیدی ابصار
نقیض عبد بود حر و حر خیار و لطیف
دکو میانهٔ هر چیز و جمع احرار
نقاب پرده رو بندد عالم زیرك
قمر سپیدی ماهست و جمع او اقمار
جنازه میّت و تابوت و مشرف بر موت
عروض جدی و طریق و ترازو اشعار

فلس سحاب عناى نكو وآب كثير
هجير حوض و قداح بز رك نصف نهار

في المشتركة ايضًا

سن دانه زسيب و بز پير و كنك وسال
كوكب ستاره محبس وجمع ز مردمان
فايق نحيف ولاغر و غالب بغير خود
يعسوب كاو مهتر و نوعي ز استخوان
ابو امور باطله بادنها هات
ضب كول وخشكي دهن و لعب كودكان
عصفور ميخ كشتي موي جرادبز
زاهق مقيم لاغر و بيمار و ناتوان
انلس مكان پي بر و سير و سريع و نرم
سيد حليم شوهر و سردار مهتران
قرامت وكناره شمشير و شاخ و دهن

فروج جوجه قبه و كوچك دريسمان
عارض متاع و بخل و ملخ ابرو موي خود
شالمي بعيد و قاهر و ما كرد كركران

باب سيوم در مقطعات

يعني موشح بتوشيحات متعدده مشوعه و هر قطعه مصدر است بحكايتي وحديثي و آيتي در آن حكايت توبه بتوشيح ايراد شده و اينچ حكايت سلسلة حكايت اول در اوان اشتغال بترتيب اين كتاب و نظم و تاليف اين نصاب كاهي كه طبع افسرده شدي جهت ترتيب دماغ بمطالعه كتب تفاسير و احاديث و سير ميل كردي تا آن كلال و ملال بذوق و حال مبدل شدي اتفاقا روزي در تفسير بقصه خضر موسى على نبينا وعليهما السلم رسيد غواصان بحار اسرار قراني و سياحان اثار انوار فرقاني كه واقفان دقايق ان رموزات و رموز و عارفان نكاسست حقايق كنوزاند

چنان بيان كرده اند كه در حين ملاقات حضرت موسى جهت تعلم از حضرت خضر الياس مرافقت نمود حضرت خضر فرمود كه اين مسئول كاهي مبذول است كه هرچه از اين مشاهده كني بر آن صبر نمائي و از اعتراض بر آن اعراض حضرت موسى قبول نمودند تا رفتند و بشهر انطاكيه رسيدند اهل آنجا ايشانرا مراعات نكرده در شب سرما ايشان در صحرا مانده چون روز شده در آن حوالي ديواري يافتند مايل بانهدام خواجه عليه السلام بتعمير آن قيام فرمود و از حضرت موسى استمداد نمود حضرت موسى فرمودند كه قومي كه مارا مراعات نكرده و لشهر نكذاشته چه لازم كه كج ايشان راست سازي و شكسته ايشان درست كني حضرت خواجه فرموده كه چون صبر نكردي و عهد شكستي سر آن بكويم و آنكاه از تو مفارقت جويم فرمود كه اين كار را بامر كرد كار كردم

كه درين شهر دو يتيمند يكي اصرم و يكي صارم و ايشانرا جدي بود بهفت پشت يا هفتاد والله اعلم زاهد صالح مسمى بكاشح و در زمين براين ديوار لوح زريني نهاده بر انها نوشته كه

عجبت لمن ايقن بالموت كيف يفرح وعجبت لمن ايقن بالنار كيف يضحك وعجبت بالحساب لم يعمل بالسيئات وعجبت لمن ايقن بالجنة كيف لا يعمل الحسنات وعجبت لمن ايقن بزوال الدنيا وتقلبها كيف يطمئن اليها لا اله الا الله محمد رسول الله

و اين ديوار نشان ان كنج ساخته و دعا كرده كه حق تعالى در وقت احتياج ان كنج بي رنج بديشان رسانيد تا بخلق محتاج نكردند و از عين آن الواح كه كنج ظاهري و صوريست راحت دينوي بينند و از فوايد و حكم اين كلمات با بركات كه عبارت از كنج معنويست سعادت اخروي يابند و بيمن صلاحيت او

آن دعا مستجاب شده و آن نشان تا غايت مانده اگر بتمام نكرده
آن نشان بر طرف شدى و آن كنج ضايع كشتى اين بگفت و آيه
هذا فراق بيني و بينك برخواند قمر خوارت كه اين
حكايت را در اين رساله با بلغ وجهى ادا نمايد قطعه
نظم نمود در لغت بيست و شش بيت متضمن پنج توشيح اول
از اوايل الفاظ ثانيه و ثالث اين الفاظ ثالثه خيانچه
از انها با جتماع حرفين اين خارج ميشود كه عجبت لمن
ايقن بالموت كيف يفرح تا اخر و توشيح چهارم
از اوايل الفاظ اول مصارع ثانيه و پنجم از اوايل
الفاظ ثانيه مصارع ثانيه و از اين دو توشيح اين آيه
بيرون مى آيد و اما الجدار فكان لغلامين
يتيمين فى المدينة وكان تحته كنز لهما و
كان ابوهما صالحا فاراد ربك ان يبلغا
اشدهما و يستخرجا كنزهما بحمد الله ومنه

حيث الارادة بانمام رسيد و از جهت سهولت
استخراج حروف مطلوبه بسرخى مكتوب كشته

القطعه

عجز ضعف عجم كنكى عجب كبر
وام دين وكو اشيان جانب كنار
بت جنم و بيت سواع تلمل اين
مايده خوان انت تو معجن خمار
لمحه لحظه ملح ديدن من چه از
اليه دنبه آب پدر ضب سوسمار
ناس مردم نار آتش ايد روز .
حد سعادت ت نهن سستى عيب عار
يقن معنى يقين معنى غلام
ارب حاجت ماه آب ارب كار
نيش كندم نام خفت و زوج شو

فك خلاصى حاجب وعون است يار
الخدا ولحس لعق الادطل رد
انتها پايان لحيه ريش دار
موت مرك ابداع نو الهام وحى
لغو باطل افترا بهتان شمار
كيد مكر ملثه مو دينا جهان
لاف كذب و ارس تاوان كهف غار
لحى درو يعسوب سيبو كيف چون
نبل جوراد بازنكبت حبك خار
فود شها ملك مال و فيل سبل
نيل كام سب بس بليل هزار
حول سال و الفه عادت طهل درد
تين انجير ابى كاسب سينه كار
نج صدا سيما صفا ينبوع عين

مير حاكم نير كوه انظر سپار
تبل جزم اترج ترنج هجمت سرور
نقى منع تلبعه قوت وقطف بار
لمس نومى دعل برس الحاد كفر
باس حرمان عاب پيشه خانه لحد
ناب دندان جبن ترس الصاق دهل
لهذ كسر و اشك دمع و محى عقار
يقظ بيدارى ولم نه لم رو
دن فضا و دهن روغن القرار
نبل تير و ناى بوق الامكن
بف كندن مات مرد مشتهد مزار
ال بت قنديد محى الله حق
ولد منزل و بلج چه بوشش دثار
ناد سخى بالحل محت بلا

انس شادی ست ششس اربع چهار

رکز کنج جنت بهشت مد کش

تحفه هدیه خوقه پاره خمار

کین دغل لائیم منار سم اش

نم بهتان جان ثعبان هو مار

قبح سك و مد قصد ود صنم

کتم کنج دکن عطا عارض عذار

ضحك خنده ملا پر البته جزم

زاد توشه زانیه که نابکار

کون بودن حسن خوبی لامه درع

لهو بازی هم غم ورمان اناس

ودیت اندك ثمان هیجا جنگ کرد

با اصل و امین است استوار

حکایت ثانیه

شیر از شاه

شبی از شبها که در غایت تحریر و نهایت تفکر بود جهت
دفع ملال بمطالعه رسایل صوفیه مشغول شد رساله
از رسایل شیخ مطالعه مینمود تا باحوال مشایخ رسید و سخن
ابوبکر شبلی کشید این کلام در نظام ازوی مروی بود که
بچهار صد استادم رسیدم و بر همه حدیث خواندم
و از چهار هزار حدیث که بر ایشان خوانده بودم یک
حدیث اختیار کردم و بر آن عمل میکنم زیرا که چون در آن
حدیث تامل کردم و آخر در آن مندرج یافتم و آن آنست
که رسول صلی الله علیه و آله و سلم روزی یکی از اصحاب را
نصیحت میفرمود که اعمل لدنیاك بقدر مقامك
فیها اعمل لآخرتك بقدر بقائك فیها اعمل
للنار قدر صبرك علیها اعمل الله بقدر حاجتك
الیه فقیر خواست که این رساله را بذکر این فضایح
مزین سازد قطعه نظم نمود در لغت مشتمل بر دوازده بیت

متضمن چهار توشیح دو از مصاریع اول و دو توشیح از
مصاریع ثانیه دو حرف الانا درا که از هر توشیح نصیحتی مخرج
منبکردد چه اسانی حروف مطلوبه بسرخی مکتوب

والقطعة هذه

اعانت یاوری اعط ببخشا

اعارت عاریت اعدام افنا

ملال اندوه و ملسا نرم هموار

ملك سلطان ملی پر عسر دشوار

نی نژدمن وچولما للج لج نمود لله خدارا

نیابة نوکری خرق سوراخ

نای دوری قسارف اشنا

اکابر خواجها تکبیر بسیار

ربا سود است لین نرمی خسك خار

بقر گاو قدر قدرت فخذ ران

قدم

قدم پی قفر دیك و تیسرا سان

درر درها و ربه صاحب ترح غم

رصاص ارزیز دخ دو نقره طلغم

مقابل رو برو قاتل کشنده

بری عاری اجل مرگ عبد بنده

اماثل همسران یك واحد او هو

کلف عشق و تکبر کبر میکو

کفالت ضامنی فیها در انها

علی بروان الی تا هجر جنی

تیسیر اندك هوا قم کرد

هدر ضایع بمن شهر و رجل مرد

هرم پیری امل امید جم شاه

ابد پایان هال خرمن ماه

حکایت ثالثه

سبب نظم این قطعهٔ آن بود که رسالهٔ از رسایل شیخ در مطالعه
داشت در باب قبول توبهٔ از راویان اخبار نبوی و
ناقلان اخبار مصطفوی چنین روایت کرده اند که روزی
خواجهٔ کاینات صلی الله علیه وآله وسلم خلیل خود را
رسول ملک جلیل یعنی جبرائیل را گفت که ابلیس را
نزد من آر جبرائیل علیه السلام او را نزد حضرت آورد
حضرت فرمود که ای ابلیس توبه کن تا از حق تعالی درخواه
کنم که توبهٔ تو قبول کنند گفت توبهٔ نکنم حضرت فرمود که
ای مردود چرا توبه نکنی گفت تا هرچه خواهم بکنم اما کلمهٔ یاد
دارم که هر که در وقت مرگ آن چهار کلمه بگوید توبه او قبول کرد
این بگفت و غایب شد حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم
از جبرائیل سوال کرد که آن کلمات کدام است گفت اینست که
سبحان العزیز الجبار سبحان الملک الغفار سبحان
الکبیر المتعال سبحان الواحد القهار اما خاطر جمع دار

بحضرت

که حضرت کردگار در آخر عمر این کلمات از خاطر او نخواهد بود
این ضعیف خواست که این مجموعه را بذکر این تسبیحات
مزین سازد تا هر که بدان عمل نماید امید که توبه او قبول کرد
ان شاء الله تعالی بطریق توشیح قطعهٔ شانزده بیت در لغت
نظم نمود موشح بچهار توشیح که از توشیح اول این بر میخیزد
که سبحان العزیز الجبار و از توشیح دوم این که سبحان
الملک الغفار و از توشیح ثالث این که سبحان الکبیر
المتعال و از چهارم این که سبحان الواحد القهار و طریق
استخراج بر نهج معهودات **و القطعة هذه**
سنه سال سم زهر دان
ستّه شش سلا روغن کاو و عا جهان
بدن تن بشر ادمی سضه خود
بلیه بلایا و خسران زیان
حجر سنک حب دانه حسله زر

حیا شرم و عالی و غالی کران
اذا خواری ارقط پلنگ است خورد
ابو عظم خرما و عظم استخوان
انداء نوا دوری نمله مور
نجیب اشتر خوب ساعی روان
افط کنک اقرع کچل ازل کذب
ابو طالب بست جاری روان
لحن صوت لهجه زبان لحم کوشت
لهق سخت اسپید و ایه نشان
عقب پاشنه من از و کیف چون
وطن مسکن اصلی و خبز نان
زبد کف لکن لا ل زا یر خزان
ابو جعده کرکست لا و نغ کزان
یمین عهد کم جند یوح اقتاب

حطب

حطب هیمه کو کم بود زعفران
زحل بانک ازل دایمی و بج راه
دغل قلب و سطی واو سط میان
امه جاریه لی مرا اب پدر
الیه سوار و خفیفه نهان
لبن خشت نمر اب لیس نه
قسم عهد و سوکند نسوه زنان
جبل کوه فیه در و متن پشت
هلیه بت حواصل بود چندان
الی وام یا و عادی فوی
ابو ر نخوکست و نیسان بیان
رباب این ریط رکو لوا کر
ربا سود و مجان رایکان
حکایت رابعه

سبب نوشتن این قطعه آن بود که رساله از شیخ مطالعه
مینمود بجای حرمت سماع رسید و بتقریب سخن بشارت و حدیث
عشق صوری کشید چنان فرمود که در سماع مخاطره
عظیم است و بمذهب حضرت امام جعفر صادق علیه
و سایر ائمه علیه السلام سوای شافعی حرام محض است
و شافعی تجویز فرموده مشروط بشرایط نموده و مع
هذا در کتاب ادب القضا فرموده که السماع لهو مکروه
یشبه الباطل ولو داوم علیه صاحبه یصیر
فاسقا یرد شهادته و اما سماع که صوفیه
و اهل الله را مباح است آنست که شیخ بهمین عبارت
فرموده والعبارة هذه بدان ای عزیز سماع داروئیست
که اگر مفرد نشی خورند و با دو ویه صالحه دیگر نشیمار ترکیب
نکنند زهر قاتل باشد و اگر با افراد ادویه ترکیب کنند
حکماء طریقت فرموده اند بیماران خلوتی را که قدم

برفرق

بر فرق دنیا نهاده و ترک ماسوی حق کرده و در میدان
مجاهدت و ریاضت نفس گوی مسابقت ربوده در
وقتی معین از اوقات و حالی خاص از احوال از
هر چه فرض کنی نافع تر بود است چنانکه سالک را یکدم
چندان ترقی دهد که سالها مجاهدت و ریاضت دست
ندهد اما تمیز حق از باطل در سماع بغایت مشکلست
للطافته وخفائه و امتزاج الحق و الباطل
فیه اگر خواهی تا شمه از حقیقت و باطلیت ان معلوم
کنی گوش هوش باز دار و پنبه هوا از صماخ جان بیرون
آر و بدانکه حق تعالی در تمامت نفوس قوت السماع نهاده
و بقدر قوت السماع ذوق ان می یابند چنانچه طفل شیر
خواره در گهواره میگرید و در خواب نمیرود و دایه او
با او از حزین چیزی میگوید او ترک گریه میکند و
در خواب میرود و این سماع طبیعیست اما سماع حیوانی

که در وقت شتران در وقت السماع حدی خوانان مستغرق
سماع میشوند که از خوردن و آشامیدن باز مانند
و با وجود تحمل بار گران ده دوازده روز در بادیه خونخوار
و بیابان بی پایان گرسنه و تشنه میروند و هیچ تفاوت شان
نمیکند و ذوق سماع غذای ایشان میشود و در کتابی معتمد دیدم
که بزرگی روایت کرده وقتی که درویشی از قافله دور افتاده
و راه غلط کرده بعد از چند روز که سرگردانی کشیده
بخانه عربی رسیده چشم نظر عرب با وی افتاد و سلام
میگوید با عزاز و اکرام بخانه اش می آرد و شتری ذبح
میکند و بترتیب طعام مشغول میگردد و اصحاب
عرب نزد درویش می آیند و میگویند که این عرب مهمانرا
عظیم دوست میدارد و خدمت پسندیده تو تجاوز نکند
و او را غلامیست که چند روز است که بندش کرده و
گفت که خواهش کشت میخواهم شفاعت کن چون عرب طعام

حاضر کرد

حاضر کرد و گفت صلا ست درویش دست دراز نکرد
و گفت تا تو این بنده را از بند خلاص نکنی من این طعام نخورم
عرب گفت شما تناول کنید تا من حکایت غلام بگویم آنگاه
از بند و بنده کیش خلاص کنم درویش دست بطعام دراز
کرد چون فارغ شد عرب دست درویش بگرفت و بمحلی
برد که هشت نفر شتر مرده افتاده بود گفت حال
این غلام آنست که او کنیزکی را دوست میداشت
من او را بزنی بدو دادم و او غلامی جلد و امین بوده
شتر بر بار کردم که بفلان جا رود و متاعی که برده بفروشد
و متاعی که در آن ولایت باشد و ما بدان محتاج بخرد
و از ینجا تا آنجا ده روزه راهست او چون آنجا رسید
و این متاعها فروخته و امتعه آنجا خریده از غایت
شوق آن کنیزک قرار و آرام نگرفته و خواب نکرده
شتران را بار کرده ترنم مینموده بمضمون این حدیث

عجبا للمحب کیف ینام کل نوم علی المحب الحرام و ترنم او این شتران را یک شبانه
روز برانجا رسانیده چون بدین جا رسید یکی بار دیگر
ترنم کرده در حال آن شتران درین موضع جان
بداده اند و آن یکی که مانده بود جهت شما گشتم اکنون
جهت خاطر شما او را آزاد کردم و از سر جرم در گذشتم
چون معرف سماع در حیوان بمثابه ایست که جان عزیز بذل
میکنند اگر در انسان هم حالتی واقع گردد که بی اختیار برقص
و حرکت آید چه عجب باشد هر چند مجلس گرم گشت و سماع
درگرفت اگر تمام آداب و شرایط سماع که حضرت در
رسایل خود ذکر فرموده اگر مفصلا ایراد میکرد بتطویل
میکشد و مقصود اصلی فوت میشود هر کرا داعیه سماع و میل
الاستماع است رسایل شیخ را مطالعه نماید تا
او را تشنی تمام حاصل شود حالیا عنان قلم سخن بر بیان

مقصود

مقصود کشیده میگوییم که چون این حکایت ملایم طبایع سلیمه
بود چه اکثر انام را در عنفوان جوانی چنانچه افتند و دانی این
اینصورت نموده و می نماید چه جای جوانان که پیشتر پیران کار را
این کار پیش آمده و می آید و آشفته جوان دنیا گشته و
میکردند و رو بکوه و بیابان نهاده و می نهند و خوانده
میخواستند بیت صبا بلطف بگو آن غزال رعنا را که سر بکوه
بیابان تو داده ما را و از بیصبری و ناتوانی خود و بی رحمی و
سنگدلی جانان گفته سلطان المتاخرین می سراید بیت
رحم بده خدایا آن سنگدل جوان را یا طاقتی و صبری این
پیر ناتوان را تا نه پنداری که تنها مرا و ترا این حال پیش
آمده بلکه بسی از اصحاب طریقت و ارباب حقیقت را
که بی اختیار قدم درین راه نهاده این صورت دست داده
و گرفتار گشته و گمان برنگه این شیوه جوانان غافل عاقل
بوده بلکه بسی از پیران عاشق کامل را این امر واقع شده

چنانچه شیخ فرید عطار در شان شیخ اوحد صنعان
فرموده عاشقی را چه جوان چه پیر مرد عشق بر هر دل
که زد تاثیر کرد و طایفه که ازین ذوق بی حضند و آثار
روایح محبت بمشام شان راه نیافته و انوار لوایح
مودت بر دل ایشان نتافته تشنگان بادیه فراق و
مشتاقان زاویه اشتیاق را با بودگی توبیخ و تشنیع
نمایند و راه بمقصود نبرده خود را بعفت و عصمت شناسند
و از غایت افسردگی و جمود و نهایت آلودگی و جمود از
حال زار دل دردمندان بیخبر و از خون خوردن مستمندان
بیخبر با او بگو بیت آسوده دلا حال دل زار چه دانی
خون خوردن عاشق جگر خوار چه دانی هرگز نخلیده بکف
پای تو خاری آزرده گی سینه افگار چه دانی چون این قوم محروم
از نم عشق و مودت شوق جرعه نکشیده و از دریای مدام محبت
ذوق نچشیده قدر این مستمع چه دانند چنانچه سلطان المتاخرین

در بیتی که فرموده

در بیتی که فرموده در اثنای آن بانمع نموده بیت گفت بادی عشقش
زمن مست مپرس ذوق این می نشناسی بخدا تا نچشی
بنابرین معنی اگر آن گروه بی شکوه را معذور داری شاید
چه حال این طایفه بکسی ماند که اصلا از قوت ذایقه محروم
باشد که هرگز تلخ و شور و شیرینی نچشیده یا کوری که هرگز شکل
قبل ندیده و نشنیده بیان این معنی و صور بکنفش معلوم
و متصور ایشان نگردد یا اگر خواهی که عنین و طفل نارسیده
لذت مباشرت تفهیم کنی این نوع میسر نمیشود چه احوال
ذوقیست و جدانی نه کسی فرد عشق آمدنی بود نه آموختنی
هر چند با این جمع بیدرد درد دل گرفتاری و اظهار رو نالیه
و زاری بیشتر کنی کمتر شنوند و در انکار و آزار افزایند
بیت داستان چند کنم ناله زنیاری دل کس گرفتار مبادا
بگرفتاری دل ای که سرزاری دل میکنی انکار بیا گوش
بر سینه من نه بشنو زاری دل اگر در شرح و بسط این کلام

چنانچه شرطست میگویشند ظاهر میکردد بیت ترسم که عشق
سر دل مابرده در شود این راز سربمهر بعالم سمر شود
و بتغیر و تقریح کوردلان بی درد کرفتار کشته بیزبان
هرکسی و ناکس افتد و شهره افاق و نشان و ترانه جهان
و جهانیان شده مورد این بیت کردد که بیت حاجیا
در عاشقی بازیچه طفلان شدی خود بکو پیرانه سرایی عشق
ورزیدن چه بود هرکه درین وادی خونخوار بیکران افتد
عجب که از هزار یکی جان برد که راه بیت راه عشق که
هیچش کناره نیست. انجا جز انکه جان بسپارند چاره نیست
و انکه درین وادی بی پایان قدم نهد متالم و سرکرداه
و واله و حیران کشته مشکل که از هزار یکی و بسیا اندکی
طی این مراحل و منازل نماید بیت مکو که قطع بیابان
عشق آسانست که کوهها بلا ریکهای این بیابانست
و کسی که یونس وار در دریای محبت غوطه خورونهای عشق

اورا فرو برد و بحبس ابدی و بظلمات تنهاسرمدی کرفتار
شده خلاص ازین دریا متصور نکردد مکر ندکر طیبۀ لا
اله الا الله انت سبحانك انی کنت من الظالمین
خواستم که در سر عشق وارسیدن دلم درحین تحریر روی نمود وصفا
غالب شده این رساله را کنجایش آن نیافتم و نیز وقت مضیق
شده و شب بپایان رسید بدین قدر اقتصار نمود بیت شب رفت
و حدیث ما بپایان نرسید ه شب را چه کنه حدیث ما بود دراز
القصه قطعه نمودم شانزده بیت در لغت مشتمل بر جهات توشیح
و توشیح از مصارع اول و این بیت ازان بیرون مرآید
که عجبا للمحب کیف ینام کل نوم علی المحب حرام
و ترجمه آن اینست عجب از عاشقی که خواب کند خواب
بر عاشقان شده است حرام از ها توشیح مصارع ثانیه
حاصل میشود باجتماع حرف حرف و حسب معهود حروف
مطلوبه جهت سهولت استخراج بسرخی مکتوب شده

و القطعة هذه

عزیمت بود قصد کوکی کلنك
عمل شغل خسران زیان حرب جنك
جماله کرایه و لا مه زره
جبان تن سناك و و ترچیست زه
بهانا کلی و نوافل سنن
اوان وقت و الام باشد محن
امانت نشان وافی امده تام
نکی پا رسا اب دره کاس جام
لعین کرك میان میسر قمار
عرض خواسته بلبل آمده هزار
لبان کنده دان و عصابه کروه
امد غایت و زعن پیس کوه
مساحت بوابی لبه دان کنیز
سیهم حوی و عاشر بود باج کیر

حسب کوهر نیك و بوماضا
قفا چس سو نیمه و خلق ما
بصی دانش افعوانست مار
یمین عهد سو کند امین استوار
کمون زیره و لا قطو اسیا
کسافت درستی نوایب بلا
یلی هست پهلو و محنه سپی
هرهر بیری و هیف مرك ای شبه
فلق شام حیل امده زینهار
خوانق روا باسته شش شهار
لغوث ضنم بت حقی نهان
اسد شیر و جبه سرا ستخوان
نعم چار پا رکب راکب سوار
بطی کاهل بعرف اسپ زار

اشج سر شکسته اجار نام

کرم بخشش و ابن کو اسم نام
محاط آب پنی معان جایگاه
دیه خون بهامون سر جبت راه

حکایت خامسه

عارف ربانی و واقف صمدانی نور الولایت وزین الهدا
امیر علی همدانی رحمه الله علیه در باب حقوق والدین در کتاب
ذخیره مینویسد که قال الله تبارک وتعالی وقضی
ربک ان لا تعبدوا الا ایاه وبالوالدین
احسانا حضرت صمدیت عز شانه میفرماید
که ما خداوندیم حکم کردیم بر شما که بندگانید غیر جناب کبریای
ما لا بندگی نکنید و با مادر و پدر نیکوئی کنید ای عزیز مشاهده
وملاحظه نما که رتبه حقوق والدین رتبه ایست که حضرت
جلت جلاله و عمت نواله و عظم الشانه و بر احسان با ایشان

قریب

قریب عبودیت خود فرموده عن حکیم بن حزام قال قلت
یا نبی ابی قال بامک ثم قلت یا نبی قال بامک
ثم قلت یا نبی قال بامک قلت ثم من قال
ابیک حکیم بن حزام گفت از رسول صلی الله علیه و
وآله وسلم پرسیدم که با که نیکی کنم گفت با مادر گفتم
پس از ان گفت با مادر گفتم پس از ان گفت با مادر
گفتم پس از ان گفت با مادر گفتم پس از ان گفت با پدر چون
حقوق مادر بمراتب راجح و زاید است چه اکثر تعهد
مشاق از تحمل حمل و حضانت و رضاع و جز آن بیچاره
نموده از ان سبب رعایت جانب او تقدیم نمود و تکرار
ترجیح فرمود عن مالک بن ربیعه قال بینما نحن
عند رسول الله صلی الله علیه واله وسلم
از جاء رجل من بنی سلمه قال یا رسول الله
هل من ابوای ابرهما بعد وفاتهما قال

نعم الصلوة علیهما والاستغفار لهما
وانفاذ عهدهما واکرام صدیقهما مالک
بن ربیعه گفت من نزد رسول صلی الله علیه وآله وسلم نشسته بودم
با جمعی از اصحاب که شخصی از بنی سلمه بحضرت رسالت صلی الله آمد
وگفت ای رسول خدا هیچ حقی از مادر و پدر مانده تا من بعد
از وفات بجای آورم رسول صلی الله علیه وآله وسلم فرمود
بلی دعای خیر ایشان کردن و آمرزش خواستن ایشان و وصیت
ایشان بجای آوردن و دوستان ایشان را اکرام داشتن و
قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم دعاء
الوالدین اسرع اجابة قیل لم ذلک یا رسول الله قال هی ارحم
من الاب ودعوة الرحم لا تسقط فرمود که دعای مادر زود
تر مستجاب میشود از دعای پدر گفتند چرا یا رسول الله گفت
زیرا که در مهربانی زیاده است و دعای مهربان رد نمیشود
قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ان الجنة یوجد

ریحها من مسیرة خمس مائة عام ولا یوجد ریحها
عاق ولا قاطع رحم فرمود که بوی بهشت را خاصیت
که از پانصد ساله راه بوی آن شنیده میشود و عاق و قاطع
رحم هرگز بوی آن نشنوند بعضی پانصد ساله راه از بهشت
دور باشند و فی الخبر ان الله تبارک وتعالی اوحی الی
موسی یا موسی من بر والدیه وعقنی کتبته
بارا ومن برنی وعق والدیه کتبته عاقا یعنی
هر که فرمان پدر و مادر برد و با من عاق باشد من او را از
فرمان بر نویسم آورده اند که در قرون ماضیه در مصر عادت
چنان بود که هر پادشاهی که جهت احترام کسی برخاستی
گفتندی از ملک برخاست او را از سلطنت عزل کردندی
چون یعقوب علی نبینا وعلیه السلام آمد یوسف خواست
که جهت او قیام کند اهل ملک نگذاشتند و گفتند که درین
برخاستن خطر ملکت یوسف علیه السلام برنخواست خوی

وحی فرمود کای یوسف بجهت مصلحت ملک فانی بحرمت پدر
نداشتی بعزت وجلال ما که بعد ازین پیچ پیغمبر از پشت تو
بیرون نیاریم منقولست که از برادران او باوجود
آن گناه که از ایشان در وجود آمد انبیا از نسل ایشان
مبعوث شدند واز یوسف علیه السلم باوجود صدیقی
وعصمت چون در خدمت پدر تقصیر کرد هیچ پیغمبر از نسل
او مبعوث نشد آنچه در حقوق والدین وارد است
اگر بتمام ایراد میکرد د تطویل میکشید عنان سخن بصوب
مقصود کشیده میگویم که چون این رساله بنظر شریف
اکابر واشراف رسد امید که بنظر قبول مشرف
گردد انشاالله تعالی ومحتمل که اولاد عظام واحفاد کرام بخواندن
ونوشتن آن ترغیب کنند خواست که ایشان هم قدر حقوق
آبا واجداد فخام بدانند وبقدر وسع وطاقت بسعادت
خدمت ایشان قیام نمایند قطعه از ده بیت نظم نمود

مولانا

موشح بچهار توشیح که از اجتماع حرفین از اول تا آخر این حاصل
میشود که ان الله تبارک وتع اوحی الی موسی من
بر والدیه وعقهما کتبته عاقا وحسب المعهود
حرف مطلوبه بالاسرخ نوشته شد تا مقصود بسهولت معلوم گردد

القطعه هذه

انینی ناله الکن که کاهل زبان
منی ابزو منزل آمده مکان
المردرد ویمنی بود دست راست
بردد ان تکرک وبری چون توانست
لالی در ووسط سطی میان
وای چون وقی بنیر واکوه دان
هجا هجو میدان یعسوب شیر
لدی نزد من حون وعابار کیر
تبدد تغیر بود لین نرم

یهودی جهود وفوی پشت گرم
ارم باغ عاد است ها یعنی این
وعید ترس وال عهد غبرا زمین
کواکب ستاره لسان چه زبان
قنا نشت کاریز ودیدن نشان
تعال بیا لم تقل دم مزن
یکی واحد وهم غم ولعله زن
الی تا سما ومهما کجا
بتاعد چه دوری کتب نسخها
یمود خواب با او بود پشه بق
تهور دلیری تهیه نسق
اوی امد وت موی رامک دان
رصد دانش وعاجله آن جهان
حیا شرم وسید سر مهتران

اناملز نان قافله کاروان

باب چهارم در مقطعات

باب چهارم در مقطعات لغت مصدر بحکایات مرویه
از مشایخ که هر یک از انها مشتملست بر فواید واحادیث
وابیات که بطریق ادخال وتضمین درین مقطعات درج
شده وآن سه قصه است قصه اول در کتاب ذخیره مسطوراست
که یکی از اکابر هر روز بدار مرض ودیوان سیاست
ومقابر حاضر شدی سر این از او پرسیدند فرمود که
بدار مرض میروم ومشاهده انواع بلایا میکنم تا نفس
من قدر صحت وعافیت بداند وبدیوان سیاست میروم
انواع عذاب اصحاب جنایات می بینم نفس من
نعمت امنیت بداند وبمقابر میروم تا از روح پر فتوح
اکابر استعانت جویم که اذا تحیرتم فی الامور
فاستعینوا من اهل القبور ودر احوال موتی

تامل میکنم که دوستی چیزی نزد ایشان را یکروز بدنیا
باز فرستند تا عاصی تدارک معصیت کند و مطیع در عبادت
افزاید و روز قیامت که روز جزا و تغابن است مطیع
و عاصی مغبون سیلاب حسرت و مفتون دریای حسرت خواهند
بود [illegible] عاصی بدرد می نالد که چرا عمل صالح نکردم و مطیع دست
تاسف بدندان میخاید که بیشتر ازین توانائی داشتم چرا
عمل بیشتر نکردم مطیع آب حسرت از دیده میبارد که خود را
که از درجات عالیات سا نجات محروم گردانید و عاصی
در عذاب گرفتار میزارد که چرا بالان رسوائی بروزگار
خود با لاندیم منقولست که ربیع بن هشیم که اکابر تابعین
بود با کمال مجاهدت که او را بود در خانه خود گوری کنده بود
هر روز غلی برگردن نهادی و پلاس پوشیدی و در آن
گور رفتی و ساعتی پهلو بزمین نهادی و گفتی الهی این
همانگور است که مالا وعده فرموده بودی اکنون یکروز مرا

بازکردان

بازگردان تا باشد که عمل صالح توانم کرد که دستگیر من گردد
پس برخاستی و گفتی ای ربیع آنچه میجستی یافتی اکنون
فرصت غنیمت و قدر نعمت مهلت بشناس و در ساختگی
روز آمدن تقصیر مکن پیش از ان که این نعمت از و گرفته
و نیابی چه هیچ نعمت ورای نعمت عمر و امن و صحت نیست و حدیث
نبوی بدین شهادت کرد ثلاثة لیس لها نهایة الامن
والصحة والکفایة و هر که قدر نعمت نشناسد
بدرد زوال و گرفتار نکال مبتلا گردد القصه این حدیث
که اذا تحیرتم فی الامور فاستعینوا من
اهل القبور در سه بیت لغت درج نموده و حروف
مطلوبه حسب المعهود جهت سهولت بسرخی مکتوب گشته

والقطعة هذه

اذا هو که تحیت پادشاهی
دم داراست فی دی نون ماهی

الا با شد درخت موجه راه
تبر فاس و تعین رتبه ودا
وایدا وان من ان اهل اصحاب
الی تا قبل پیش و رد احباب

قصه ثانیه

در کتاب ذخیره در باب عدل و فضیلت آن آورده که یکبار
رسول صلی الله علیه و آله و سلم مال از غنیمت قسمت میکرد
یکی از اعراب برخاست و گفت این قسمتیست که رضای
حق در آن نیست رسول صلی الله علیه و آله بشنید و رخسار
مبارکش از غضب سرخ گشت و فرمود که رحمت خدا
بر برادر ان من موسی باد که او را بیش ازین برنجانیدند
و او بران صبر کرد و صحابه گفتند که ماکنا نعد
ایمان الرجل ایمانا اذا لم یصبر علی الاذی
هر که بر ایذای خلق صبر نمیکرد ما ایمان او را ایمان نشمردیم

دو

و چون جبرائیل علیه السلام رسول صلی الله علیه و آله و سلم را
بر مکارم اخلاق تحریص میکرد رسول صلی الله علیه و آله و سلم
از جامع مکارم اخلاق سوال فرمود صل من
قطعك واعط من حرمك واعف عمن
ظلمك فرمود که اصول مکارم اخلاق آنست که هر که
از تو برد تو در و پیوندی و هر که ترا از خیر خود محروم گرداند
تو بر و عطا کنی و هر که بر تو ظلم کند او را بنوال عفو
رسانی این ضعیف سه بیت در لغت نظم نموده و اصول
مکارم در وی درج کرد و جهت سهولت استخراج حروف
مطلوبه بسرخی مکتوب شد القطعه هذه

صله سختی و منون مرك بود قط كتاب
عکر اصل اعط ببخشا و عقابست عتاب
منقصه عیب حج شکی مکوف چه کور
واشمه ماشط عقد دلیر دلیرچه دور

عمد دان ن ندکی وهست نظافت پاکی
لمداز بهجه کی داغ و بلك نمناکی

قصهٔ ثالثه

درکتاب ذخیره مسطور است که روزی شیخ ذو النون
مصری برکنار رود وضو میساخت دید کزدم از صحرائی
دویده می آید چون بکنار آب رسید استاد صفدعی
سوار شد واز آب گذشت وفرود آمد وروانه شد شیخ
تعجب کرد وگفت اینحال بی سر نیست شیخ از آب بگذشت
ونظر بر کزدم گماشت کزدم میدوید وشیخ در عقب
میرفت تا بپای درختی رسید جوانی را دید در پای آن
درخت خفته وماری از طرفی می آید وقصد هلاک این
جوان دارد ناگاه از اطراف نزدیک رسید وکزدم از اینطرف
رسید وزخم بر سر مار زد واورا هلاک کرد وکزدم بازگشت
وبرکنار آب آمد وان صفدع بیرون آمد وکزدم بر پشت

او شد واز آب بگذشت شیخ با خود گفت که این جوان از اولیای
حق است باز گشت وبنزدیک جوان آمد جوانی دید مست
افتاده وراىحه خمر ازاو می آید شیخ را تعجب زیاده شد آوازی
شنید که ای ذا النون چه تعجب کنی اگر بدرقه حفظ ما زعادت
اتقیاء ابرار ومعصوما کند پس اشقیا وفجار وعاصیان را
که رعایت کند واگر سیلاب عفو ما اوساخ آثام تیره روزگاران
اشرار نشوید که شوید واگر دریای رحمت ما سرگشتگان باد
به ضلالت را دستگیری نکند که گیرد واگر سحاب کرم ما محالفان را
بساحل توبت نیارد که آرد شیخ را وقت خوش گشت
وآن جوان میگشت واین رباعی میخواند رباعی آن خفته که
دلست نگهبان جانست ٥ تو مست وخفته گرمش پاسبان
است ٥ خوابت چگونه آید از شوق آن کریم ٥ کشش
رحمت وعنایت بیش از گمان است ٥ چون جوان بیدار شد
شیخ را دید خجل شد وگفت ای بزرگوار چه جای نشاست

شیخ قصهٔ حال بگفت جوان توبه کرد وجامه چاک کرد و
بگریست وروبه بیابان نهاد وباقی عمر بطاعت مشغول
گشت چون این حکایت موافق افتاد قطعه هفت بیتی در
لغت نظم نمود واین دو بیت را در آن درج کرد وحروف
جهت سهولت بسرخی نوشته شد

والقطعة هذه

این کو خفیه نهان دان وتهك تندی
کهل نزدیك به پیری وولی دوکسالت
حافظی هست نگهبانی وجان دیو پری
نشع نه مانده تتمه وبلل چیست تری
مست سکران غبی کول بود غافل هم
اشیان دکو وشیمه بچه یاس چه غم
بان ظاهر شده وتشعریف تعلل سنه خواب
امتحان تجربه خد گونه تسنیم شراب

آیه وای نشان دار سرازهره کووه
شوق مشتاق شدن آن زمان خورجه کوه
ریم آهو میان کشم ورحم چه زهدان
توت فوصاد عناسختی وافت یوقان
تا الی قبلك پیشه وریت چه کمان
شمع میشنوی نیه بیابان میدان

باب پنجم در الفاظ

در الفاظ مترادفه که بعد از استقرار آنها مناسب وکثیر الاستعمال
یافته نظم نمود وقطعهٔ در معنی افعال واوامر وقطعه پنج
بیتی در لغت والستخراج حروف ابجد ودو بیت در استخراج
حروف بسمله واخلاص ومیزان آنها بحمد الله ومنه که حسب
الاراده باتمام رسید

المرادفه

ضیغم ولیث وهزبر وحارث دلهاث شیر
حید وحد وجنب وجانب حاشیه چین کنار

ایم واغبر وجذوا بتر حرش واحم حیه جان
افعی و ثعبان اسود و اشجع و ابن است مار
ناصر وعون و رفیق و صاحب و ربع خلیل
ودود وصحب دخل خواری وجیب و خلم یار
ازل و باس و بوح وجهد و داهیه لهنه تعب
داب رسم وخطب وامر وارب وحط کار
اوس واعیس و ذئب و سرحان دواله سید کرک
غبره و نقع و هبا و قتره و هیج غبار
ذرق و خیل و قیام محشر و فرقه کروه
محی رحیق و قرقف وصهبا مدامست عقار
وعز و دعم و و تره و تیل و دمنه وحقد و حسد
ضغن و ضغث و دخل و غین و احنه غل کین شمار

ابضا فی المرادفه

منهج و منهاج و سرب و سمت و درب است صراط

ربع و ربع وحده و شرع طریق و مور راه
شارق شمس و ذکاء و یوح و بیضا افتاب
عسکر وحن وخمیس وجند و سریه سپاه
عسجد و عقیان و عین و سام و تبر و نضر زر
اب عب وخلد و دند و کلا بارض کیاه
اوهم و عقد و ثاق و قید وحبس و نکال جان
اسود سوداء احم وافحم و اکهف سیاه
جذر نجز و دوحه وجو یوم اس اسلوب اصل
بدی حفر وحب بیر است و رکی و ابیر جاه
سرد و سربال دلاس لامه و یلبه زره
قهرمان سلطان ملک قیل وجم و دخان پادشاه
نهیه و لب و ذکاء فطنه وحجر است عقل
شان حشمت رفعت وعرض وعلو و رتبه جاه

ابضا فی المرادفه

یم و لجه و بحر دامست دریا
ترب و رغام و ثری خاک طین کل
بود سارق و خارق طمل دزد
شبیه نظیر و موافق مماثل
رباب سحاب و سیاحیق ابر
حذاء و ازاء موازی مقابل
سبات و سنه سنه نوم است خواب
سریه حسا وجان بال دل
حجر جلمد و صخر و جلمود سنک
مکان و مقام و معانست منزل

مسجع ملمع

داخل درون فهاد رو خارج برون بیت کمان بنیان
جوف اندرون لاد زغ کزان عاجز بون اعمی نابینا
ملک شهی و لوا کر خادم رهی جنه سپر

خالی تهی و الد پدر ریغ کمر هی عالم جهان
سختی تعب بازی لعب جستن طلب علة سبب
کلفت کوب شادی طرب محنت وصب ساعی روان
سرکش ابی منطق کمر ناکسی دنی لا مکر
لاغر ضنی عالی زبر تازه تری جاری روان
انتم شما ناله انین یلمق قبا غبرا زمین
کوبه بکا الخیر تنین مسکین کدا ایه نشان

قطعه فی الافعال و الاوامر

قال کفت قل بکو شیمه خلق خلصه خوی
اعط ببخش وصه مکو قال مقال کفت کوی
ذاق چشید دق بچش جو وجحه بکش
خمس سته پنج و شش قصر چو غسل شست شو
حان رسید و حین زمان ادع بخوان دع بمان
خلق مظنه دان کمان فتش چو فحص جست و جو

خالی

واح لبشد خدم رهی نحی ضلال کمراهی ٥

٥ ملأ پری خلی تهی فم و فهام رفت ورو

جو بو یدجوع لخت هست سر یو سد نحت ٥

٥ امتعه و متاع رخت دق و د قاق کفت کوی

فی استخراج الحروف

ازین پنج بیت لغتی تمام حروف مستخرج میکردد و طریق استخراج انکه ببینیم حروف مطلوبه در کدام مصراعست از مصراعی که بسرخی مکتوب کشته اگر در اول باشد یکی کیریم و در مصرع دویم دو و در سیم چهار و در چهارم هشت و در پنجم شانزده و اکر در دو یا در سه یا چهار مثلا اعدادی که جهت ایشان مقرر شده همه را جمع کنیم و از اول ابجد کرفته بشماریم بهر حرف که رسد آن مطلوب باشد و ازین سه بیت این ضابطه مفهوم میکردد فقط از مصراع اوایل که درین ابیاتست ز اول یکی از دوم دو از ثالث چهار از رابع آن هشت و دو هشت

ازفاعس

ازفاعس از اول ابجدش بکیر و این را بشمار ابجد که رسی بوی حرف مطلوب آنست این قاعده یاد کیر از دل مکذار جانم

جزم کاس و کظم وشذ وجثه قطف

قطع جام و کسر و فرق و ذات و باد

توب ظبی و ضنک و زوج و ست و قص

طبع اهو تنک و شوشش انکسار

ثور دهن د غل د و سمت و اشغل

کاور و غن کین باطل راه کار

غین و خیط ه سم و ضحک و خط ذلیل

ابرو رشته زهر خن بخش خوار

ضغث و ظفر و ترث و شرع و صقر زجر

کین و ناخن ارث دین باز ادخار

این دو بیت لغز در استخراج حروف بسمله و اخلاص آست و طریق استخراج آنست که ببنیم حروف مطلوب در کدام مصراع است ازین مصاریع از بعد اگر در اولست یکی کیریم و در دوم دو و در سیم چهار و در چهارم هشت و اگر در دو مصراع یا در سه یا چهار عدد یکه جهت ایشان مقرر است جمع کنیم بعد از آن از اول میزان بشمریم که بهر حرف برسیم آن حرف مطلوب خواهد بود و میزان این آست

قل هو رب صمد حین کاف

کو دقته ضرف کرد ش ذیع ره

حلیه هیات بخش حصه لب هفه

ناد آتش ضوء روشن صاف پاک

خوز دانائی جدائی انفکاک

باب ششم

در ذکر عوامل نحو از سماعی و قیاسی و معنوی و بیان انواع ایشان از اسما و افعال و حروف و ذکر اعداد هر یک و کیفیت عمل ایشان و ایراد مسئله چند

در ذکر

باب هفتم در ذکر بعض از مسایل نحو در آن مقدار که معرفت تقویم ازو معلوم کردد و در حساب جمل ٥

در حساب جمل

الف یک با دو سه جیم است و دال آمد چهار

پنج ها و واو شش زا هفت باشد هشت حا

طا نه یا ده بود کاف است بیست و لام سی

میم چل نون پنجه و سین شصت و عین هفتاد تا

فا بود هشتاد صاد قاف صد دان را دویست

شین سیصد چار تا پانصد ثا دان خا

ششصد است و ذال هفصد ضاد هشتصد دان ظا

نهصد غین دان هزار و ضبط کن این جمله را

باقی اعداد حاصل کرد از ترکیب شان

بشر ایشان آورد کم راد و اورد در قفا

همچو کج بیست و سه لب سی و دو پنجاه و پنج

قند صد و پنجاه ازا هست بر دار و بیا

چون گذشت از الف قدر الف بیش او و مثال

نه هزار و نهصد و پنجاه و یك طغطنا

ایضا فیه

ایضا هست احاد از یکی تا نه

عشرات از ده است تا بنود

همچنین نه شمار عقد مات

اولا او الحق صد اخرش نهصد

مابن عقد الوف باشد نه

بهمین نه مدان عقد عدد

ذره موئیکه ه هست در ابجد

ایضا فیه

بر شماریم نکته نکات

ز الف تا بطا بود احاد

حرف یا تا بصاد از عشرات

قاف تا حرف ظا مات بود

غین بود از الوف بی شبهات

در قسمت ایام

قسمتی که کرده اند اهل نجوم

هر شبانه روز را به بیست چهار

هر یکی ساعتی و هر ساعت

ز دقیقه دو سی ز روی شمار

ایضا قسمت ایام

خرداد

ماه فروردین مه اردی بهشت

موسم فصل ربیع است خرم این هر سه ماه

صیف

تیر مرداست دو شهریور مه است از فصل

غایت خشکی درین فصلست و گرمی هوا

مهر و ابان ماه اذر باشد از فصل خریف

ماه دی و بهمن مه اسپندارمذ فصل شتا

علامت ایام شهور

اول ماه الف با دو جیم سیم

چارمین دال بدین نوع بود تا بدهم

یا الف یازدهم بیست و یکم کاف الف لام بی کاف و دگر طا نه بود بیست نهم

بچنین گیر علامات تواریخ لهم خواه مانند زعرب یا که بود ز ان عجم

عدد سیاران و علاو آن ببیوت کواکب

دلو با جدی خانه زحلست قوس با حوت مشتری را دان

حمل و عقرب است از مریخ خانه شمس را اسد میدان

پس ازین حال زهره را گویم خانه زهره ثور با میزان

هست جوزا و سنبله از تیر مر قمر را مقام دان سرطان

بعد ازین من وبالشان گویم تا شود پیش خلق جمله عیان

وبال کواکب

شان

مر زحل را خانه شمس و قمر باشد دو بال خانه او هم بود پیشک وبال هر دو

تیر را باشد وبالی از خانهای مشتری مشتری را هم وبال از خانهای تیر دان

خانه مریخ از زهره وبالست بعکس جمله را کردم بیان تا ماند ازمن در جهان

شرف کواکب

شرف ماه برج ثور بود شرف تیر برج سنبله دان

شرف زهره است اندر حوت شرف شمس در حمل میدان

هست مریخ را شرف در جدی مشتری را شرف بود سرطان

چونکه معلوم گشت برج شرف پس هبوط است مقابل آن

علامات انظار وغیره

ط هبوط ظر ناظر ل استقبال و لیل ع تربیع وطلوع واجتماع ر نهار

ن قران تس تسدیس سه تثلیث ذق الراقی کید بذنب باذنب یا رأس الی

فا شرف ما هم و ها بط د بط حه دان حضیض

استقامت مت رجعت عت محاسد دان محا یل رتحویل است اینهار از مجاز ریه دار

شهور رومیه

دو تشرین لام ولا لا هر دو کانون شباط که کج گهی کط لا لا ست ازار

بود نیسان ل و لا ایار است حزیران سر تموز و آب لا دار

بود ایلول دیگری چونان بر ان ضبط اینها یاد میدار

باب هشتم قواعد حساب از تضعیف و تنصیف و جمع

و تفریق و ضرب و قسمت و غیر اینها **قاعده تضعیف**

عددی را که میکنی تضعیف   صورت آن بعینه بنگار

بعد از ان یک یک مضاعف کن   ورز یمین گیر اول این کار

بعد تضعیف اگر بود زده   در بهان مرتبه بنه قرار

ور ده است یا زیاده برده   یک عدد میفزا بضعف یسار

لیک در هر کجا که باشد صفر   تو مر او را بحال خود بگذار

همچنین تا عمل تمام شود   این قواعد تمام آر بکار

قاعده تنصیف

عددی را که میکنی تنصیف   اولا صورتش بکن تعیین

پس ازان از یسار کن بنگر   یک یک نیمه کن و باز ببین

انچه زوجست نیست کسر دراو   نیمه اش نه بزیر او بزمین

ور بود فرد هر نیمه را او   پنج زاید نما بنصف یمین

تا رسی تو بر تبه احاد   این عمل بایدت نمود چنین

ور در آحاد هست صورت فرد   رقم نصف بایدت کرد این

بعد نصف صحیح اگر بالفرض   عدد یکی و دو بنه بیقین

در بنا شد صحیح هیچ در و   صفر و مدد یکی ده است یقین

قاعده جمع

جمع اعداد چون تو خواهی کرد   جملگی را نویس بر یک جا

گر برابر بود مراتب کل   پس از احاد ابتدا نما تنها

انکهی جمع کن همه احاد   بنگر تا کجا رسید کجا

هر چه از ده زیاده شد انرا   نه در انجا و هر ده نکتا

بر یسارش قرار کار دلت   عشرات و عمل تمام نما

همچنین تا عمل تمام شود   جمع میکن تمامی اینها

هر کجا کاندر او بود صفری   صفر بر حال خود نمای رها

قاعده تفریق

عدد را از عدد چون کم نمائی   رقم کن هر دو را اول بجائی

بنه منقوص منه اول پس انگاه   بده منقوص را در تحت اوراه

رقمها انچنان نه ای برادر   که باشد با نظیر خود برابر

پس انگه از یسارش ابتدا کن   هر او را از نظیر خود جدا کن

اگر چیزی نماند از نظیرش   همان باقی رقم بیا بزیرش

وگر خود نظیر اوست کمتر زان   یکی را از یسار او بیاور

یکی را زان ده بود نسبت بدینجا   ازان ده کم نمائی انگاه این را

بیفزا با نظیر آن باقی ده   بگیر این راه خوش میرو بیرون

وگر زانکه یساری نیست او را   بیاور از میان او یکی را

بنه نه را ازان صد بر یسارش   یکی کان ده بود اینجا بیارش

بدان دستور کم کن از آن ده   مده از دست تو زنهار این ره

همین اعمال باید تا بمیرد   عملها را همه با او چنین کرد

بدین دستور میکن تا به آحاد   بر این اعمال شو بن پس تو بنیاد

قاعده ضرب آحاد در احاد

ببین تو بر فضل مضروب برده   برای هر یکی ده را نگهدار

بگیر انگاه فضل ده پریشان   بهم زن بر وی افزای نکوکار

قاعده ضرب عشرات در عشرات

عقد عشرات را بهم زن   وانگاه ازان یکی تو صد دار

از بهر وضوح یک مثالی   گویم که روشن است این کار

پنجاه به بیست و پنج در دو   ده باشد و ده هزار انگار

قاعده ضرب عشرات در مات

عقد عشرات و عقد مات   در هم زن و هر یک از آنها

میگیر هزار بی کم و بیش   تا سود کنز تو نه زیان تنها

احاد الوف همچنین است   هان تا نکنی خطا کما هنا

قاعده ضرب عشرات الوف در عشرات

عشرات والوف در عشرات   چه کنی ضرب حاصلش بشمار

هر چه حاصل شود از آنجمله   هر یکی صد هزار می انگار

عقدهات در الوف دیگر   هر یکی صد هزار می انگار

قاعده ضرب مات در مات

عقد مات چون زنی در هم   هر چه حاصل شود زروی حساب

هر یکی ده هزار گیر تمام   از سر صدق این سخن دریاب

قاعده بطریق شبه

چه خواهی کرد در هم ضرب اعداد   رقم کن جدولی اول تو بنیاد

پس آن مضروب شود چند و آرش … بنه مضروب فیها بر یسارش
ببینی چند است هر یک از مراتب … بهان مقدار قسمت کن مناسب
که اعداد مربعهای اصغر … بضرب مفردات آید برابر
بفوق مربع یک عدد و آر … وز آن جانب همین میکن دگر بار
نظر کن در مربعهای جدول … خصوصا آخرین و سطر اول
چنان نه کاخر هر دو مراتب … بر آن واقع شود از هر دو جانب
مثلث ساز انکه جملگی را … در اتمام عمل تصفیه مینما
ز فوقانی نما بنیاد اول … رقم در کوست در پایان جدول
بزن بر صورتی را ای برادر … میکن یک فرد مفردهای آخر
ببینی تا کجا از انها چیست حاصل … ده است آن کم زده یا هست فاضل
کم از ده در مثلثهای سفلی … رقم کن در مواضعها انها
ولیک از بهر هر یک ده یکی را … بنه اندر مثلثهای علیا
بدین دستور میرو تا با غایت … بیا تا فرد اول ای سرافراز
بدو هم آن عملها را وفا کن … پس آنگه زان مثلث ابتدا کن

جا مبادا در عاشقی با ریح … لطف او … عشق …

که باشد زین مربع ای برادر … که هست او اولین از سطر اول
بود چیزی که آن احاد حاصل … بنه چیزی که در وی هست داخل
دیگر در وی نباشد هیچ چیزی … بنه صفری که زین نبود گریزی
میان هر دو تا خط مورب … ببین از اعداد چه بود ای مؤدب
بدستوری که شد معلوم در جمع … بصورت جمع کن این جمع را شمع
بنه آحاد در پهلوی آنکه … یکی بفزا برای هر یکی ده
نما بیش مور بهار تا که … مده از دست این قاعده را
برو تا آن مربع کو ز جدول … بود در آخرین سطر اول
بعلیای مثلث چون رسیدی … عمل آخر شد از ورحون رسیدی
بهر جائیکه باشد صفر آنجا … بحال خویشتن بگذار آنرا
عملهائی که آنجا شد مقرر … شود معلوم از این شکل مصور

قاعده قسمت

گر تو خواهی تا کنی قسمت را بر عدد … از خدا در خواه کن یاری و توفیق مدد
مفرد اعظم طلب کن اولا از مفردات … خواه از احاد باشد یا که باشد از مات

چون بمقسوم علیها ضرب سازی آن زمان … حاصلش مقسوم باشد یا بود کمتر از آن
گرچه مقسوم است حاصل آن عدد کافی بود … خارج القسمه است آن مفرد یعنی و بعد
ور که چیزی ماند از مقسوم میبینم کان … تا ز مقسوم علیها زاید است یا کم زده
زاید ار شد مفرد برا گر کمتر از او ببین … زن بمقسوم علیه و حاصل او را به بین
حاصل آن گر برابر گشت با باقی تمام … هر دو مفرد خارج القسمه است باقی والسلام
ور ز باقی آنچه باقی ماند از صاحب … آن ز مقسوم علیها کم بود یا بیشتر
پس اگر باشد طلب کن مفردی ثالث روان … حاصل آن بین مقسوم علیها بعد از آن
گر چو باقی بقا یا بیش و یا آنکه چون … رفتن آن حاصل بقا یا کم بود از بیرون
گر برابر گشت حاصل با بقا یا بیش از آن … خارج القسمه است جمله مفردات ای کاردان
ور ز مقسوم علیها کم بود آن ما بقی … نسبت آن بمقسوم علیها ای نقی
بعد از آن این مفردات دیگران نسبت تمام … خارج القسمه است گفتم جمله را والسلام
هر محاسب کین نماید حل ما بدیها … در حساب ضرب قسمت بنده زن قادر بود

در بیان مخارج کسور

اصل کسر مفرد منطق نه است … بر شمارم یک بیک را حز تمام

نصف ثلث و ربع خمس سدس و سبع … ثمن و تسع و عشر باشد والسلام
از تو ماده مخرج دیگر کسور … هست از انها باشد آن والتمام

باب نهم

در اشیاء متفرقه از بیان اعداد سور و آیات و مسایل مشکله و اسوله و اجوبه مفصله از مسایل حسابیه فقهیه و نسبت میان فلزات و استخراج سواد و شطرنج و ابقاء بیاض آن و ذکر عدد یکه مخرج کسور تسع است و هر کسر او کدام است و غیر آنها اعداد سور قرآنی

اعداد سور قرآنی

یکصد است و چهارده سوره که آمد ز آسمانی … هر که دارد یاد باشد از عبادش در امان
فاتحه و فلق و ناس و فلق تبت نصر باز … کافرون کوثر و ماعون قریش و فیل دان
ویل والعصر و تکاثر قارعه والعادیات … زلزله پس بینه قدر و علق تین بعد از آن
انشراح و والضحی و اللیل والشمس بلد … فجر انگه غاشیه اعلی طارق آن زمان
والبروج و انشقاق و المطففین انفطار … باز تکویر و عبس والنازعات عم دان
مرسلات سوره دهر و قیامت مدثر … سوره مزمل و جن و نوح و معارج بیکان
سوره الحاقه ملک و تحریم و طلاق … پس تغابن با نفاق و جمعه صف بالیقین

یحیی پس حشر آنکه قد سمع انکه جدید　　واقعه رحمن و قمر و النجم در درس جدان
طور انکه ذاریات ق با حجرات و فتح　　سوره محمد الاحقاف جاثیه دخان
زخرف و شورای سجده لوس سجد　　صاد صافات یس فاطر سبا بر خوان
سوره احزاب سجده سوره احزاب　　عنکبوتست و قصص با نمل شعرا فرقان
سوره فرقان نور و مؤمنون حج انبیا　　سوره طه مریم کهف اسرا النحل
سوره الحجر ابراهیم و رعد و یوسف　　هود یونس توبه و انفال اعراف الامان
سوره انعام انکه مایده پس النسا　　ال عمران البقره هستند بر حفظ
اسم هر راه انداز هر او بر افلاک　　هر کرا تو اندر تا ابد محفوظ باشد در جهان

سوال مسمی بحیره الفقها

در زمان سوی صحرا رفتم از بهر طواف　　تا شود یکدم دلم از محنت دنیا بری
عورتی دیدم نشسته در میان هفت مرد　　هر زمان با هر یکی کردی عتاب و دلبری
گفتمش باشد روا از روی شرع مصطفی　　با چنین نامحرمان بنشستی ای انگشتری
گفت نامحرم نیند هر هفت از یکی　　کرده یکی مادر ما ایشان شفقت مادری
دو برادر دو برادرزاده یکی داماد　　و آن دیگر شوهر دیگر بنده بود چون بنگری
اینچنین مشکل مرا پیش آمد ای دانا عصر　　گر کنی روشن تو این راز جوانی برخوری

جواب

مادر ایشان کنیزی بود در اصل ای امام　　بنده زاو پنج از بنده که یکدیگر بری
عورتی طلبید او را داشت آن عورت بدو　　دختری دیگر برادر دیگرش بد مادری
بعد از بهر پدر آن عورت از نزد الحق آمدست　　و پسر آمد از ایشان پنج کل بر کرامتری
باز از بهر برادر خواست بعد از افتراق　　دو برادرزاده پیدا کرد او پنج پری
چونکه از وهم شد جدا النخود دیگر او را بخواست　　در وجود آمد از ایشان دو پسر چو مشتری
خواست عورت را یکی دختر شوهر آن دیگر　　این جواب السعدان سوالت را چه تحقیق کنی
پادشاها کرد کار ما مقصد فتحی برار　　در بکار و فضل وجود خود مکر داشتی بری

سوال

گوشواره داشتم از لعل مروارید زر　　بود یکمثقال چون کردند وزن گوهر
قیمتش کردند صرافان زر مو سفت　　لعل مثقالی بسی لولو بهر ده از نگار
بستند از من صیرفی و بیست دینارم بداد　　من دربن داد و ستد حیران شدم بی اختیار
گر محاسب زاده مرسوم دیوان بخوردی　　قیمت او زار هر یکی را بگو ای اشتهار

جواب

لعل ثلث ثمن مثقالی بوزن قیمتش　　سیزده دینار و نصف و ربع دینار ای شمار
لولو سدس و ثمن مثقالیست اما قیمتش　　پنج دینار است خمس و ربع دیگر ای شهریار
وزن زر یک سدس دانکه و نیم قیمت او ای عزیز　　هست یک دینار کردم جمله را اظهار

سوال آخر

صیرفی ارز انکه ده دینار دادی از بها　　قیمت اوزان و هر یکی چون بدرای کامکار

جواب

لعل لعلی لولو ضعف هر دو وزن زر　　جمله را کردم بیان چون در مکنون گوشوار

بیان مخارج کسور تسعه

گر تو خواهی بدان آن عددی　　کاید از وی کسور تسعه صحیح
زد سیاه ایام سال در هفته　　عین و ظا حا و کاف گشت صریح
زین عدد میتوان دو نام انگیخت　　که بود هر دو نام نام های فصیح
صفر شنجی و فضیل خفر　　کل شیء من الملیح ملیح

اصل کسور تسعه و کسور او

مخرج اصل کسور اینکه ز من میطلبی　　بطلب جمله ز شیخی و مغیث جلبی
عدد هفته در ایام شد ضرب نمای　　حاصلش مخرج نه کسر بود بی تعبی
قلع میر غضنفر دگر این مخرج شد　　شیخی میر ملک نصف و لیستای طربی
ثلث او حزم وانکه عشی ربع　　خمس یک عربی لدرس رحیم قنبی
سبع او میر علا ثمن امیر حاجی　　میرک تسع وی عشر معین قنبی

نسبت بیان فلزات

حجم نه کانی که باشند مستوی　　وزن ایشان مختلف دان ای بیان
وزن زر را چون کنی معلوم تو　　وزن دیگر میشود بی شک عیان
وزن نقره نصف و خمس خمس زر　　رب نصف و ربع خمس خمس دان
وزن آهن دان دو خمس ای زیر را　　خمس دان و تسع اعشار اکی
وزن مس خمس است ربع خمس او　　نسبه مس باز شیء ای کامکار
وزن زیبق نصف و خمس و عشر عشر　　رو پر چون مس و خمس تسع آن
هر که اینها را بیرون آرد نیک　　کم بود او را نظیر در جهان

کمال عدد

اگر خواهی کمال هر عدد را · بنصفش ضرب کن این امر کامل
پس آنگاهی بر او افزا همان نصف · که تا گردد کمالش زود حاصل

سوال

اگر گویند جمعی رهشه در باغ · گروهه اول ایشان یکی نار
دویم زایشان گروهه دویم سه · چهارم چهار تا بگرفته ناچار
بدین دستور بگرفتند مجموع · پس آنگه حاضر آوردند یکبار
چه با هم بخش کردند آن جماعت · بهر یک شش فتاد از پنج یا چار
بگو با آن جماعت چند باشند · تمام نارها چند ای نکوکار

جواب

جواب آن بگویم از برایت · که بس خوب پسند آید برایت
به بین تا بخش هر یک چند افتد · مضاعف رو بروی نه تو بنیاد
یکی کم کن ز ضعفش ای برادر · که گردد با جماعت آن برابر

سوال

هست حوضی در او جاری سه نهر

میشود پر او کش جمله را · تا یکی پیچ گردد آن ای دل فروز
در دو سبع روز گردد حوض پر · چار زا اکبر دوز او سط یک ز نحو د
هر که این حل ساخت از روی حساب
او زمام فضل را از جمله برد

سوال آخر

هست حوض در او جاری سه نهر مختلف
میشود هر روز شش نوبت ز اعظم پر ز آب
نهر اصغر نوبتی پر میکند اوسط دو بار
جمله یکشو دند تا لی پر شود حوض الجواب

جواب

میکند انهار پر در تسع روز حوض را
از سر تحقیق نه از روی فرض ای کامیاب
تسع حوض از صغر و ضعفش را وسط در عظیم
ضعف هر دو گفتم این را خوش ترا در حوض آب

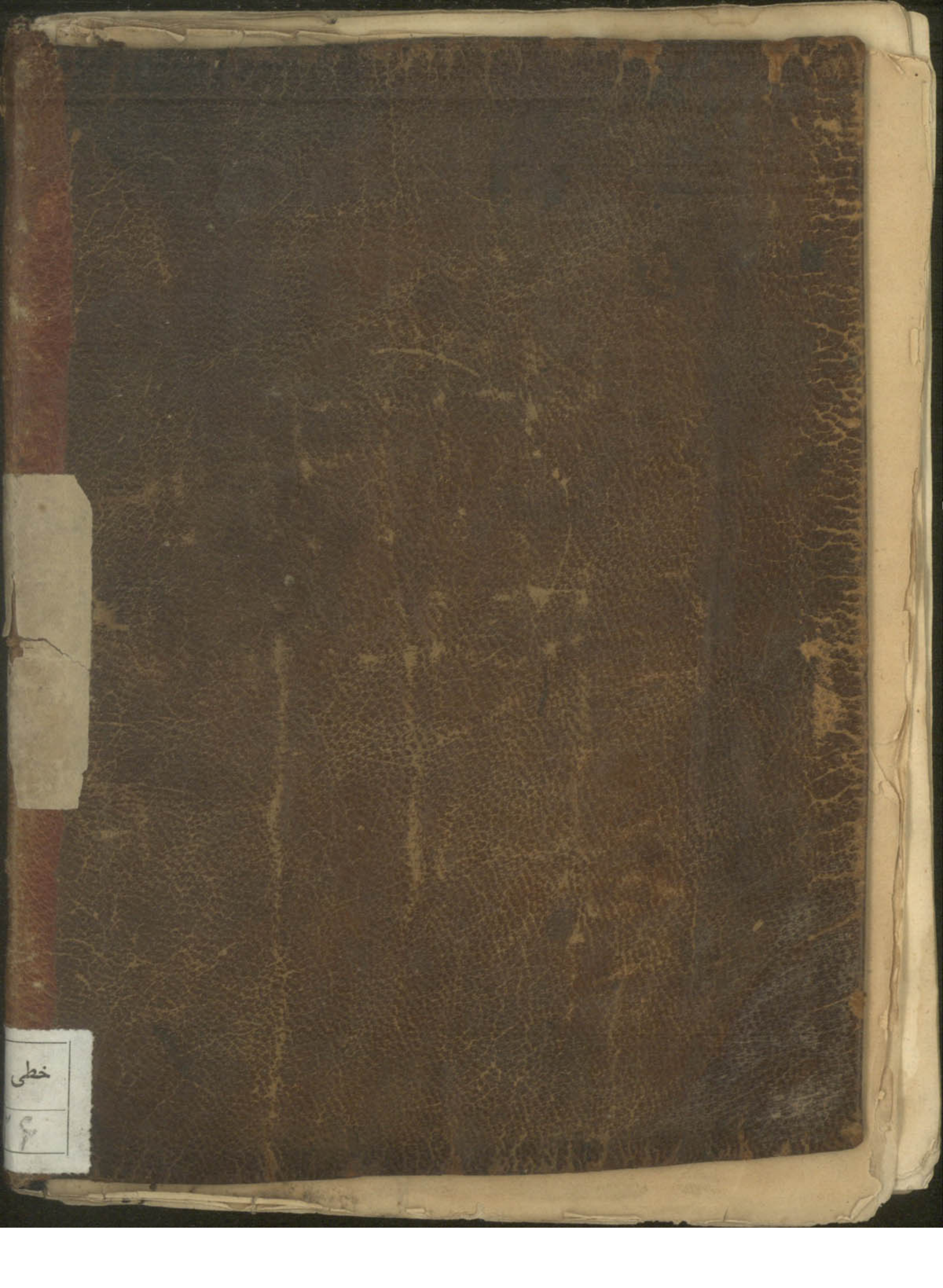
طریقه برد رشیق شطرنج

اگر خواهی که برداری تو شطرنج
سپاه و باز ماند ایض ای یار
بترتیبی که منظوم است می چین
بدستوری که میگویند بر دار

تمت الکتاب بعون الملک الوهاب تمام شد بتاریخ
جمعه بیست سیم شهر ربیع الثانی سنه ۱۱۳۳ تمت
بنام خویش کردم ختم پایان
الهی عاقبت محمود گردان

تمت

خطی
۶